

Kulturna baština u funkciji revitalizacije ruralnih prostora

Mlađen, Tajana

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj:

**Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Agrobiotechnical Sciences Osijek /
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet agrobiotehničkih znanosti Osijek**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:151:457346>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-06**

Sveučilište Josipa Jurja
Strossmayera u Osijeku

**Fakultet
agrobiotehničkih
znanosti Osijek**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Agrobiotechnical
Sciences Osijek - Repository of the Faculty of
Agrobiotechnical Sciences Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA OSIJEK

FAKULTET AGROBIOTEHNIČKIH ZNANOSTI OSIJEK

Tajana Mlađen

Preddiplomski sveučilišni studij Poljoprivreda

Smjer Agroekonomika

Kulturna baština u funkciji revitalizacije ruralnih prostora

Završni rad

Osijek, 2021.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA SRTOSMAYERA OSIJEK
FAKULTET AGROBIOTEHNIČKIH ZNANOSTI OSIJEK

Tajana Mladen

Preddiplomski sveučilišni studij Poljoprivreda

Smjer Agroekonomika

Kulturna baština u funkciji revitalizacije ruralnih prostora

Završni rad

Povjerenstvo za ocjenu završnog rada:

1. izv.prof.dr.sc. Tihana Sudarić, mentor

2. prof.dr.sc. Ružica Lončarić, član

3. dr.sc. David Kranjac, član

Osijek, 2021.

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera Osijek
Fakultet agrobiotehničkih znanosti Osijek
Preddiplomski sveučilišni studij Poljoprivreda, smjer Agroekonomika

Završni rad

Tajana Mladen

Kulturna baština u funkciji revitalizacije ruralnih prostora

Sažetak:

Kulturna baština ruralnih područja predstavlja neprocjenjiv potencijal za jedinstveni razvoj i povećanje atraktivnosti područja. Njihova obnova po modelu uključenosti lokalnog stanovništva i lokalne ruralne zajednice mogu doprinijeti atraktivnim sadržajima na principu održivog i odgovornog upravljanja i komercijalizacije. Revitalizacija ruralnih sredina stoga treba biti jedan od primarnih ciljeva gospodarskog i demografskog razvoja Republike Hrvatske. Kako bi se ruralne sredine izvan svojih standardnih okvira koji su najčešće vezani uz poljoprivredu važno je zadržati visokoobrazovane stanovnike unutar tih ruralnih sredina kako bi svoje znanje upotrijebili za razvoj lokalne zajednice.

Ključne riječi: kulturna baština, turizam, ruralni prostor, Slavonija, Baranja

21 stranice, 7 slika, 5 literaturna navoda

Završni rad je pohranjen u Knjižnici Fakulteta agrobiotehničkih znanosti Osijek i u digitalnom repozitoriju završnih i diplomskih radova Fakulteta agrpbotehničkih znanosti Osijek.

BASIC DOCUMENTATION CARD

Josip Juraj Strossmayer University of Osijek
Faculty of Agrobiotechnical Sciences Osijek
Undergraduate university study Agriculture, course Agroecconomics

BSc Thesis

Tradicional heritage in the function of rural revitalization

Summary:

The cultural heritage of rural areas represents an invaluable potential for unique development and increasing the attractiveness of the area. Their renewal according to the model of involvement of the local population and the local rural community can contribute to attractive contents on the principle of sustainable and responsible management and commercialization. Revitalization of rural areas should therefore be one of the primary goals of economic and demographic development of the Republic of Croatia. In order for rural areas to develop outside their standard frameworks that are most often related to agriculture, it is important to keep highly educated residents within these rural areas in order to use their knowledge to develop the local community.

Keywords : cultural heritage, tourism, rural area, Slavonia, Baranja

21 pages, 7 pictures, 5 references

BSc Thesis is archived in Library of Faculty of Agrobiotechnical Sciences Osijek and in digital repository of Faculty of Agrobiotechnical Sciences Osijek.

Sadržaj

1. UVOD	1
2. MATERIJAL I METODE.....	2
3. REZULTATI I RASPRAVA	2
3.1. Kulturna baština ruralnih područja.....	2
3.2. Kulturne rute	9
3.3. Turizam i kultura Baranje.....	11
3.4. Turizam i kultura Slavonije.....	16
4. ZAKLJUČAK	20
5. POPIS LITERATURE	21

1. UVOD

Turizam u svijetu pa tako i u Hrvatskoj odavno više nije samo sunce i more sve je više turista koji traže individualni pristup prilagođen vlastitim interesima. Slavonija i Baranja su destinacije koje imaju i što ponuditi bilo da se radi o turistima željnim gastronomskih i etnoužitaka, netaknute prirode, adrenalina, kulturnih znamenitosti ili zdravstvenog turizma.

Ruralna područja karakteriziraju nedostatak potrebne infrastrukture, mogućnosti zapošljavanja i općenito nedostatak ideja koje istovremeno doprinose razvoju ruralne zajednice ali i očuvanju njihovih vrijednosti. Karakteriziraju ih udaljena, mala, izolirana naselja i udaljeni otoci, vrlo slaba ponuda zapošljavanja i poslovnih inicijativa, psihička izolacija od ostalih urbanih područja, slaba ekonomska održivost (prevladava prvenstveno poljoprivredna proizvodnja), vrlo ograničeni spektar javnih usluga te veliki troškovi proizvodnje i usluga. Ruralna se područja danas suočavaju s velikim promjenama kao što su promjene u poljoprivrednoj praksi, depopulacija i marginalizacija te kratkoročne odluke o upravljanju što sve doprinosi povećanju nezaposlenosti, siromaštvu te gubitku biološke raznolikosti i kulturne raznolikosti. Ulaganja u raznolikost nepoljoprivrednih djelatnosti u ruralnim područjima smatraju se odlučujućim faktorom za sprječavanje depopulacije, za povećanje zaposlenosti i učenje novih vještina.

Ruralni turizam je jednako toliko značajan i za vrednovanje i očuvanje lokalne baštine, kulture i prirodnih znamenitosti. Sve je veća potpora EU institucija i dodjele sve većih sredstava ruralnom turizmu i razvoju nepoljoprivrednih djelatnosti na ruralnim područjima. Sufinancira se turizam, ali i prateće djelatnosti: prerada proizvoda, tradicijski obrti i izrada suvenira, ulaganja u obnovljive izvore energije, različite vrste usluga u ruralnim područjima, poljoprivredi i šumarstvu (IT tehnologija, radionice za popravak strojeva, dječji vrtići i igrališta, sportsko-rekreativni centri, veterinarske stanice, centri za palijativnu skrb...). Program ruralnog razvoja Republike Hrvatske 2014. - 2020. je odobren 26. svibnja 2015. godine i, prema njegovim parametrima, čitava Hrvatska je ruralno područje, osim područja gradova Zagreba, Rijeke, Osijeka i Splita. Prema istraživanjima koja su provedena u svrhu sastavljanja navedenog programa, ruralni turizam u Hrvatskoj je nerazvijen, ponajviše zahvaljujući orijentaciji na primorski turizam te nedovoljnoj afirmaciji domaće gastronomije i vinarstva.

2. MATERIJAL I METODE

U radu su korištene znanstvene i stručne literature i internet stranice iz područja turizma Slavonije i Baranje. U radu su primijenjene metode sinteze analize i komparacije u kojima su prikupljeni najvažniji podatci o stanju i razvojnim potrebama ruralnih prostora. Osim tih metoda korištene su još i metode zaključivanja i kompilacije.

3. REZULTATI I RASPRAVA

Zbog svoje slabe naseljenosti Hrvatska se svrstava među ruralne zemlje. Razlog tome je što Hrvatska unatoč velikom broju od 127 gradova ima mali broj većih gradova koji zauzimaju relativno malu površinu. Usporedbe radi prema popisu stanovništva iz 2011. godine, prva četiri grada po broju stanovnika su Zagreb, Split, Rijeka i Osijek te u njima živi 1.204.641 stanovnik, odnosno više od četvrtine stanovnika Hrvatske. S obzirom da urbana područja imaju veću naseljenost od ruralnih, možemo zaključiti da je stanje u ruralnim sredinama još poraznije.

3.1. Kulturna baština ruralnih područja

Kulturna baština ruralnih područja predstavlja neprocjenjiv potencijal za jedinstveni razvoj i povećanje atraktivnosti područja. Njihova obnova po modelu uključivosti lokalnog stanovništva i lokalne ruralne zajednice mogu doprinijeti atraktivnim sadržajima na principu održivog i odgovornog upravljanja i komercijalizacije. Tako na primjer mnoga povijesna dobra suočavaju se s propadanjem i nestajanjem kao što su poljoprivredne zgrade koje se više ne koriste za poljoprivredu, male manufakture koje se više ne koriste za proizvodnju, ili pak nematerijalna kulturna baština koja se više ne prenosi na nove generacije. Zbog toga, kulturnoj baštini koja ima vrlo važnu ulogu u održivom razvoju ruralnih područja, potrebno je dati novu vrijednost. U Hrvatskoj ruralni turizam dobiva na osobitoj važnosti jer je jedna od njegovih ključnih uloga očuvanje tradicije, ali ne na način da nagomilava siromaštvo, već da kreativno primjenjuje tradiciju.

„Koncept kulturnog turizma objedinjuje dvije socijalno vrlo usko povezane i vrlo dobro nadopunjene djelatnosti: kulturu i turizam. Stoga je jasno da kultura i kulturna baština pridonose atraktivnosti određenog turističkog odredišta i stoga su često preduvjet za turistički izbor“ (Sudarić, 2021.).

Identitet životnog područja čine materijalna baština (arhitektura, krajobrazno oblikovanje, ceste, mostovi, putovi, i drugo) i nematerijalna baština (legende, povijest, umjetnost, vjerovanja i običaji, plesovi, pjesme i sva druga događanja koja proizlaze iz načina života na selu), te različite javne manifestacije čija tradicija ne seže tako daleko u prošlost, ali se kroz takve priredbe njeguje i održava dio tradicije (gastronom- ski sajmovi i izložbe izvornih jela i prehrambenih proizvoda, sajmovi starih seoskih zanata, i ostalo). Turizam ruralnih prostora Hrvatske ponudio je dinamičnom turističkom tržištu sadržaje osmišljene u seoskim domaćinstvima koja, između ostaloga, brinu o očuvanju i upravljanju ruralnom baštinom. Ruralna baština u Hrvatskoj se tek posljednjih godina prepoznaje kao jedna od vodećih ideja razvoja turizma, premda je Hrvatska u okružju u kojem upravo činjenica o ruralnom bogatstvu i baštini rukovodi razvojem turističkih djelatnosti i daje vidljivost lokalnoj zajednici kao vrijednoj turističkoj destinaciji.

„Suština turizma je njegova sposobnost da određeni resurs pretvori u proizvod. Turistički proizvod zbroj je fizičkog i psihološkog iskustva koje su turisti stekli tijekom putovanja na odredište“ (Jefferson i Lickorish 1991.).

Danas ruralni turizam u Hrvatskoj ima osobitu važnost, jer je jedna od njegovih ključnih uloga očuvanje tradicije na način da kreativno koristi ruralnu baštinu. Jer, ruralna baština je jednako vrijedan dio hrvatske kulturne baštine i posljednjih godina u Hrvatskoj se o njoj pojačano skrbi i brine za njezinu obnovu.

Ruralni turist čezne za tradicionalnom kulturom i načinom života, želi postati dio lokalnog stanovništva/ zajednice, preferira nemiješanje s drugim turistima, želi naučiti više o prošlom i sadašnjem načinu života u ruralnom području, vjeruje da ruralna područja predstavljaju život sporijeg tempa i jednostavan način života (Knowd ,2001).

Selo je prostor u kojem tradicijske kulture imaju svoje korijene iz dalje ili bliže prošlosti. Izvjesna izvornost i posebnost ruralne, seljačke kulture proizlazi iz tradicije i načina očuvanja niza karakteristika različitih kulturnih utjecaja poteklih iz različitih stilskih i povijesnih razdoblja na primjer gotike, baroka, klasicizma, te ih stručnjaci čitaju kao kulturno-povijesne slojeve koje mogu pratiti kroz npr. stilove narodnih nošnji, kulturne utjecaje u tradicijskoj arhitekturi, načinu ophođenja, oblicima plesova, različitosti pučkih pjesama i ljestvica, oblicima ukrasa i kroz sve ostale kulturne elemente koji sačinjavaju materijalnu, duhovnu i socijalnu komponentu sveukupne kulture. U tim slojevima vidimo duh naših predaka u novoj slici vremena i time potvrđujemo kontinuitet domaće kulture na određenom prostoru. Kultura se pojašnjava kao dio našeg identiteta. Kulturni razvoj je društvena vrijednost i pokretač gospodarskog i društvenog razvoja - slažu se europski i hrvatski stručnjaci, kulturnjaci, muzealci, zaštitari i oni koji cijene i poštuju kulturna dobra i dobro poznaju njihove učinke na zajednicu. Tom postavkom tradicijska kultura i lokalni, a tako i regionalni razvoj, postaju žarište interesa etnologa, sociologa, povjesničara umjetnosti, konzervatora, restauratora uz niz drugih profesija.

Za razvojne, kulturno gospodarske i društvene planove može se pokazati plodnim i produktivnim kada su svi aspekti lokalne, regionalne kulture ispitani.

U procesu revitalizacije zajednica u udaljenim destinacijama, kulturni turizam mora poticati kvalitetnu interakciju, umrežavanje i socijalnu koheziju ranjivih skupina. Većina hrvatskih ruralnih područja suočava se s istim ekonomskim, socijalnim i ekološkim problemima, što rezultira nezaposlenošću, depopulacijom, marginalizacijom ili gubitkom kulturne, biološke i krajobrazne raznolikosti. U većini slučajeva ugrožena je materijalna i nematerijalna prirodna i kulturna baština. Istodobno, neka ruralna područja uspijevaju srušiti ove uvjete razvijanjem uspješnih strategija regeneracije vođene baštinom. Ruralna područja bila su u nepovoljnom položaju u pogledu prilika za ekonomski razvoj i prosperitet.

Manje razvijena infrastruktura i udaljenost do ključnih prometnih pravaca čine ih manje atraktivnim za poslovna ulaganja.

Interpretacija kulturne baštine može se pružiti na više načina. Osobno tumačenje uključuje ljude poput turističkih vodiča, čuvara i muzejskih vodiča koji pojedincima ili skupinama objašnjavaju značaj na direktan način. Neosobna interpretacija uključuje letke, vodiče, izložbe, ploče za tumačenje, digitalne prezentacije, web stranice, snimljene audio vodiče,

modele i druge vrste medija s tekstem i /ili slikama. Ovo tumačenje uključuje tiskane materijale, poput letaka i panoa, vodiče i materijale za preuzimanje, te digitalne medije poput filma, animacije, audio-vizualnih prezentacija, zaslona osjetljivih na dodir i web stranica. Digitalne i tehnološke inovacije u interpretaciji kulturne baštine imaju ulogu u očuvanju i promociji moderne kulturne baštine, ali trebaju poboljšati stvarna iskustva, umjesto da ih zamjenjuju. Uloga interpretacije kulturne baštine je pričati priče: povijesne, umjetničke, sociološke, psihološke, moderne, drevne ili bilo koje druge. Digitalna tehnologija alat je za vizualizaciju, istraživanje ili konzumiranje kulturne baštine i nudi nove uzbudljive mogućnosti koje posjetitelje stavljaju u središte, potičući aktivan dvosmjerni dijalog i pozicionirajući ih ne kao publiku, već kao sudionike. Inovativne tehnike i pristupi moraju se u potpunosti koristiti u izlaganju kulturne baštine, ali moraju se koristiti razumno kako bi se odgovorilo dvostrukom izazovu očuvanja integriteta kulturne baštine i učinilo je dostupnom što široj javnosti. U prezentaciji kulturne baštine koriste se razne digitalne tehnologije s glavnom namjerom da omoguće bogatija i zanimljivija iskustva posjetitelja.

„Turističke privlačnosti, temeljni turistički resursi, predstavljaju „sirovinu“ turističke industrije, pa tako i ruralnog područja. Unutar jedinstvenog turističkog sustava, svaka vrsta i oblik turizma imaju svoje posebnosti, što ih i međusobno razlikuje, ali isto tako i mnoge zajedničke stvari po čemu čine jedinstveni sustav“ (Tubić, 2021.).

Revitalizacija ruralnih sredina stoga treba biti jedan od primarnih ciljeva gospodarskog i demografskog razvoja Republike Hrvatske. Kako bi se ruralne sredine razvijale izvan svojih standardnih okvira koji su najčešće vezani uz poljoprivredu važno je zadržati visokoobrazovane stanovnike unutar tih ruralnih sredina kako bi svoje znanje upotrijebili za razvoj lokalne zajednice. Jedan od načina je kreiranje sadržaja koji do tada nije bio prisutan na tom prostoru, a što može biti u pogledu razvoja kulture i kreativne industrije. Kulturna i kreativna industrija na ruralnim područjima gotovo da i ne postoji, koncentrirana je tek u većim mjestima i to u nedovoljnom broju, ali i neadekvatnim uvjetima rada. Kulturnu baštinu koja može biti u službi kulturne i kreativne industrije na području ruralnih sredina možemo podijeliti u dvije kategorije; baština unutar naseljenog mjesta i baština izvan naseljenog mjesta.

Naseljena mjesta pogodnija su za razvoj sadržaja koji će najviše koristiti lokalno stanovništvo s obzirom na veći protok lokalnog stanovništva u odnosu na potencijalne vanjske korisnike. Uz to naseljena mjesta imaju već postojeću infrastrukturu koja bitno pojednostavljuje investiciju, ali ujedno i otežava jer je obnova ograničena u zadanom prostoru i veći zahvati ako su uopće mogući drastično poskupljuju ulaganja. Kulturna baština izvan naseljenog mjesta nerijetko je u daleko lošijem stanju, počevši od same prometne infrastrukture. Ipak, izdvojenost od naselja pruža određenu slobodu u prostoru te su na tim lokacijama mogući veći i drastičniji pothvati. Značajni doprinos razvoju kulturne i kreativne industrije može dati razvoj ruralnog turizma koji bi ujedno uključio lokalnu zajednicu, revitalizirao kulturnu baštinu, povećao gospodarsku aktivnost i povećao prepoznatljivost lokaliteta. Upravo su se pomoću turizma mnogi ruralni dijelovi Europe gospodarski oporavili i rekonstruirali.

Primjer nematerijalne kulturne baštine su Šokci koji do danas čuvaju svoju tradiciju i stare običaje. U 17. stoljeću doselili su iz Bosne i Hercegovine, razlog su bili teški životni uvjeti u Bosni i Hercegovini i pojačano islamiziranje kršćana. Hrvatska etnička skupina Šokci ne žive samo između Save, Drave i Dunava nego također u Podunavlju i na bačkim ravnicama.

Vinkovački urbani Šokci također su bili aktivni u Hrvatskom kulturnom društvu „Napredak“, Gospodarskoj slozi i Hrvatskom gospojinskom društvu. Šokačko nasljeđe je izvor i poticaj za umjetničko stvaranje. Brojna u književna djela potekla iz opusa vinkovačkih književnika šokačkih korijena: Matija Antun Relković, Josip Kozarac, Iva Kozarac, Josip Kosor. Vinkovci su dali hrvatskoj znanosti i kulturi desetke istaknutih znanstvenika, jezikoslovaca i dramskih umjetnika. Slavonska ravnica i šokačka baština nadahnuće su brojnim likovnim umjetnicima. Vinkovci se diče da su prijestolnica Šokadije a Đakovo da je srce Šokadije. Bogato šokačko nasljeđe i brojna umjetnička djela opravdavaju Vinkovcima njihov status.

U takvom ozračju nastala je i znamenita kulturna i folklorna priredba „Vinkovačke jeseni“, održava se književna priredba „Dani Josipa i Ivana Kozarca“, znanstveni skup „Šokačka rič“, natjecanja seoskih kulturnoumjetničkih društava u pjesmi i plesu, tečajevi izrade djevojačkih tradicijskih frizura, izlažu najbolje voćne rakije i slavonski kuleni.

Vinkovački urbani Šokci su promicatelji i čuvari baštine naslijeđene od predaka, ali i sudionici su raznolikog kulturnog stvaralaštva u prošlosti i danas.

Slika 1. Šokac i Šokica

Izvor: Hrvatski fokus tjednik za kulturu, znanost i društvena pitanja

Uz ustanove i institucije kojima je zadaća istraživanje, prikupljanje i čuvanje kulturno-povijesne baštine, a kojih je na žalost na terenu nema dovoljno, neprocjenjiv doprinos u čuvanju kulturno-povijesne baštine u manjim sredinama imaju entuzijasti i grupe ljudi. Ti su čuvari tradicijske kulture i glavni pokretači kulturnih i društvenih aktivnosti u svome mjestu. U malom baranjskom mjestu Topolj djeluje grupa entuzijasta u okviru Društva prijatelja baranjskih starina „Ižip“, koji svojim djelovanjem iskazuju ljubav prema starinama. Primjer su drugim malim sredinama kako se može puno napraviti na očuvanju tradicijske kulture svoga mjesta. Etno muzej „Šokačka kuća“ obuhvaća rekonstrukciju sobe, kuhinje i kijera, s pripadajućim namještajem i posobljem, kao i sprave potrebne u procesu izrade tekstila, tradicijsko ruho. Postavljanjem Etno zbirke u kuću želi se dočarati život domaćinstva u Baranji početkom 20. stoljeća, prikazati i sačuvati objekte tradicijske arhitekture i predmete materijalne kulture Šokaca u Baranji.

Istraživanjem, obnavljanje i predstavljanjem običaja, pjesama, plesova te tradicijskih znanja i vještina Društvo oživljava različite vidove duhovne kulture.

Svatovski običaji nošenja jabuke, životni običaji oko rođenja djeteta, uskrсни, božićni, žetveni i drugi običaji predstavljeni su na brojnim smotrama i manifestacijama diljem Hrvatske.

Danas više nego ikada svjedoci smo izumiranja starih šokačkih obitelji u selima, nestajanja običaja koji su se njegovali stoljećima i zapisa u kojima nalazimo mnogo detalja o životu, običajima Šokaca, navikama, nošnji i drugih obilježja šokačkog spjeva. Nemaju svoje stvarno ishodište u prostoru u kojem su nastajala, nego organiziranjem slavonskih/šokačkih manifestacija osuvremenjuje se kulturna baština. Uz postojeće zapise književnika, povjesničara, etnologa, jezikoslovaca potrebno je živu riječ danas na suvremen način prenositi mladima ne samo Šokcima nego i svima onima koji imaju interes za kulturnu šokačku baštinu Hrvata. Vrijeme suvremenog komuniciranja olakšava da bolje i jednostavnije oživimo šokačke običaje, negujemo šokaštvo i prenosimo mladim generacijama. „Upravo to bogatstvo raznolikosti, a sve naše šokačko, žele Šokci obnoviti i prenijeti svojim pokoljenima da sačuvaju od zaborava: običaje, šokačke riči, pisme, samice, gajde, tambure, zlatoveze, nošnje“ (Nikolić, 2006.).

Sredinom 18. stoljeća uslijedile su određene društveno-gospodarske mjere koje se odnose na uređenje i organizaciju seoskog života. Institucija seoskih zadruga i naredba o „ušoravanju sela“ prouzročila su postanak stanova koji predstavljaju prve slavonske nastambe izvan naselja. Stanovi su sadržaji naseljene okoline, sela-naselja tih najmanjih antropozemljopisnih zasebnih jedinica. Lokacije stanova su u okolici sela. Izuzeci su smještaji stanova u okolini nekih drugih susjednih sela. Ocijenivši okolnosti i pogodnosti za uzgoj stoke i obradu oraničnih i drugih površina, zainteresirani imućnici kupovali su stanove susjedne seoske okolice. Oko 90% stanova bili su podšumski ili barski stanovi, odnosno stanovi koji se nalaze na lokacijama uz šume i bare. Boravljenje na stanovima je bilo predmetom radnje, ustanove zapovjednog karaktera koja je usmjeravala kraći ili duži boravak i aktivnosti bračnog para ili domaćinstva na stanu.

3.2. Kulturne rute

Nova vrijednost razvoja ruralnih područja kroz obnovu kulturne baštine su kulturne rute. Kulturne rute Vijeća Europe pokrenut je 1987. godine s ciljem predstavljanja zajedničke kulturne baštine, boljeg razumijevanja europskog kulturnog identiteta te oblikovanja zajedničkog kulturnog prostora. Program je do sada kreirao 40 međunarodnih ruta i promiče održivi razvoj, obrazovanje, kulturnu razmjenu, čuva prirodnu i kulturnu baštinu te obogaćuje turističku ponudu i produžuje turističku sezonu. Gotovo 90% ruta prolazi ruralnim područjima, čime program oživljava zanimanje za manje poznate destinacije i u njima potiče lokalni i regionalni kulturni, društveni i ekonomski razvoj. Vijeće Europe ističe kako kulturne rute postaju važan pokretač razvoja u udaljenim odredištima s obzirom na to da se 90% postojećih kulturnih ruta u Europi nalazi u ruralnim područjima. Predstavljaju strategije zajedničkih iskustava i međukulturnog dijaloga, miješanja društvenih skupina i kultura različitih podrijetla. Imaju za cilj provođenje uzornih projekata u održivom kulturnom razvoju i omogućuju interakcije između nacionalnih, regionalnih i lokalnih vlasti i širokog spektra udruga i društveno-ekonomskih čimbenika.

Prednosti Kulturnih ruta u ruralnim područjima su ekonomska održivost, otvaranje radnih mjesta, promocija, transnacionalna suradnja, održivi razvoj i svijest o kulturnoj baštini.

Kako su obrti bili važna gospodarska djelatnost u načinu života pojedinog dijela stanovništva svjedoče i razni pisani podaci. Neki obrti fokusirani su u gradovima (kitničarke, pekari, zlatari, dimnjačari i slično.), dok drugi rade gotovo isključivo na selu (lončari, opančari, kotlari i slično), točnije u manjim ili većim gradovima, ali s proizvodnjom namijenjenoj potrebama sela. Dok su se određeni obrti s tradicijom ugasili, drugi još opstaju na spomenutom području, zadržavajući se u krugu obitelji i prelazeći iz generacije u generaciju. Prilagođavaju se današnjim vremenima kako pri izradi proizvoda tako i ponudom istih na tržištu. Njihova proizvodnja je uvjetovana njihovim radom, ne mogu proizvesti velike količine jer sve rade ručno uz pomoć alata i malog broja zaposlenih. Naime kada govorimo obrtima kao tradicijskim zanatima mogu se poticati i organizirati edukativne radionice kako bi se sačuvali tradicionalni zanati koji mogu pospješiti razvoju kulturnih ruta.

Očuvanje vrijednosti tradicijskih zanata je potrebno kao samostalna komercijalna djelatnost s jedne strane ali i kroz edukativne radionice u funkciji aktivne turističke ponude kroz organiziranje radionica: izrada sapuna, lončarstvo, pečenje rakije, šlinganje, tkanje, zlatovez, pripremanje zimnice, izrada drvoreza, oslikavanje boca, izrada ukrasnih predmeta, keramika, šaranje tikvica ili uskršnjih jaja, heklanje i pletenje, izrada različitih predmeta od kože, izrada proizvoda od gline, izrada ribarskih mreža, izrada opanaka i torbi, izrada tradicionalnog nakita određenog kraja ili mjesta. Tradicijski zanati su važni za razvoj ruralnih kulturnih ruta iz dva razloga. Prvo, kao komponenta turističke ponude određenog kraja ili mjesta u smislu prezentiranja djelatnosti i očuvanja kulturne baštine, a druga su finalni proizvodi tradicijskih zanata koji se prodaju direktnom/izravnim prodajom u obliku suvenira.

Glavni cilj je stimulirati jačanje vidljivosti kulturnih ruta i njihov značaj na očuvanje, afirmaciju i davanje nove vrijednosti kulturnoj baštini kroz institucionalnu interpretaciju i održivi razvoj ruralnih područja. Također, ispravnost istraživanja ogleda se u činjenici da su kulturne rute snažni alati za unapređenje i očuvanje raznolikih kulturnih identiteta. Predstavljaju model izvorne kulturne suradnje koji nude važne lekcije o identitetu kroz participativno iskustvo kulture. Kulturne rute podupiru tematski kulturni turizam u ruralnim područjima, pomažući razvijanje ekonomske i socijalne stabilnosti te potiču međugeneracijsku komunikaciju. Kulturne rute omogućuju kreativni pristup koji posjetitelje uključuje i tako pojačava doživljaj sudjelovanjem u aktivnostima prepoznatljivim za tu destinaciju. Do izražaja dolazi posebno nematerijalna baština jer turisti na zanimljiv način stiču znanja i vještine od domaćina dok plešu, pjevaju, slikaju, stiču vještine starih zanata ili saznaju o kulinarskim specijalitetima. Moderni turisti su istraživači i nisu pasivni. Oni su turisti treće generacije, znaju što žele i zahtjevni su. turisti treće generacije putuju zbog motiva, traže doživljaj, iskustvo novih i različitih mjesta, individualnu, personaliziranu uslugu, fokus im je na autentičnim, lokalnim, jedinstvenim i teško ponovljivim kulturama. Zbog njihovih stavova prema kulturi i tradiciji destinacije može ih se definirati i kao cross-kulturne turiste u traganju za doživljajima koja uključuju aktivno učenje. Cross- kulturni turist želi se upoznati sa kulturom, ima motivaciju za naučiti nešto novo, želi iskustva koja uključuju aktivno učenje i interakciju s ljudima. Nije zainteresiran za pasivno promatranje druge kulture.

Kulturne rute predstavljaju originalan model kulturne suradnje na pouzdanoj prezentaciji materijalne i nematerijalne kulturne baštine ruralnih područja i pružaju važne lekcije o identitetu kroz participativno iskustvo kulture. Kulturne rute potiču tematski kulturni identitet i organizaciju kulturnih akcija. Ovaj model predstavlja uspješan sustav za održivu, nacionalnu i transnacionalnu suradnju te društvenoekonomski razvoj, promicanje i očuvanje kulturne baštine i međugeneracijske komunikacije.

3.3. Turizam i kultura Baranje

Obrubljena Dravom i Dunavom i podijeljena hrvatsko-mađarskom državnom granicom na istoku prekrivena močvarom na jugu i jugozapadu ograđena riječnim rukavcima, a na sjeveru i sjeverozapadu otvorena za povezivanje vinskih cestama i puteljcima Baranja je danas dalje vrlo zatvorena i gotovo izolirana i tajanstvenija nego ikada prije. Zahvaljujući obnovi starih mostova i izgradnji novih bez obzira što je prekrivena s nekoliko međunarodno važnih prometnih puteva i što je sve zanimljivija turistička destinacija Baranja danas uspijeva biti posebnom. Najizravnije i najkonkretnije baš oni pamte priče starije nego što su njihove obitelji, tajne o životu i preživljavanju, o ljubavi i umiranju, vinima, ljutim papričicama, specifičnom ribolovu, svadbama, bušama, pudarinama, ščetkamicama, paunićima, slamnjačama i kandilama. Zahvaljujući toj još uvijek postojećoj etnografskoj čaroliji, koju je moguće iščitavati s lica mještana u naseljima izvan glavnih cesta, Baranja uspijeva privlačiti, ali nikada se ne otkriva do kraja.

Osim ptica močvarica, ovdje borave i druge vrste životinja poput dabra, jelena, divlje svinje, kune, jazavca, vidre i slično. Rijetka su ona područja u Europi gdje čovjek može doživjeti specifičnu prirodu kao što to može u Parku prirode Kopački rit. Dodatne aktivnosti u kojima turisti mogu uživati su promatranje ptica, foto-safari, vožnja brodom, vožnja čamcem, kanuing, ribolov, bicikliranje, vožnja vlakićem, šetnja.

Kulturne znamenitosti koje privlače turiste su Crkva sv. Petra i Pavla, Dvorac Eugena Savojskog, Dvorac obitelji Eszterházy, Dvorac Tikveš, Dvorac u Kneževu, Etnološki centar baranjske baštine, Ekoturistički posjetiteljski centar, Spomenik Batinskoj bitci i Vinoteka i zavičajni muzej.

Slika 4. Dvorac Eugena Savojskog

Izvor: Turistička zajednica Baranje

U Baranji je vrlo dobro razvijen seoski turizam, a skoro svako domaćinstvo proizvodi vino izuzetne kvalitete. Iz tog je razloga vino izrazito značajno za Baranju i njezin gospodarski, ali iznad svega turistički razvoj. Svake se godine pokušava novim načinima zadiviti turiste poboljšavanjem gastronomske ponude, ali i organiziranjem druženja na otvorenom uz lagano pucketanje vatrice u kasnim večernjim satima. Način pripreme baranjskih vina dobro je čuvana tajna, a ona su svake godine sve kvalitetnija i bolja, što turisti prepoznaju i dodatno cijene.

Slika 5. Baranjski vinogradi

Izvor: www.belje.hr

Kultura vinove loze, vinarstvo i vinogradarski krajolici važan su dio europske i mediteranske kulture i baštine. Od uzgajanja vinove loze, nekoliko tisuća godina prije Krista, njezin razvoj i širenje smatrali su se velikim ljudskim napretkom koje je formiralo europske krajolike kako u geografskom tako i u pogledu stanovništva. Shodno tome europski ruralni krajolik smatra se važnom baštinom s visokom dodanom vrijednošću. Vinarije, ljudi i tehnologija povezana s ovom tradicijom važne su sastavnice naše kulture koje se također iskazuju kroz različite oblike usmene tradicije. Naime, kvaliteta života u ruralnim područjima može se smatrati modelom za budućnost i baštinom koju treba čuvati. Vino kao takvo može biti i

razlog putovanja te čini turistički privlačan motiv, obuhvaćajući sve njegove aspekte od proizvodnje, rada na zemlji te samog proizvoda. Na taj način turisti mogu otkriti nepristupačne krajeve od Kavkaza do zapadnoeuropskih vinograda, naučiti o tehnikama uzgoja, vinifikaciji, skladištenju i transportu te se upoznati s mitovima i simbolima oko ove bogate kulture.

Baranjska vina iznimno su popularna i cijenjena, a to pokazuje činjenica da se na dan 22. siječnja, kada se obilježava blagdan sv. Vinka, okupljaju ljubitelji dobrog vina i hrane i uživaju u ljepotama. Brojna baranjska domaćinstva tijekom godine organiziraju okupljanja koja se odnose i na stoljetne baranjske običaje, pridonoseći razvoju i napretku seoskog turizma na tom području.

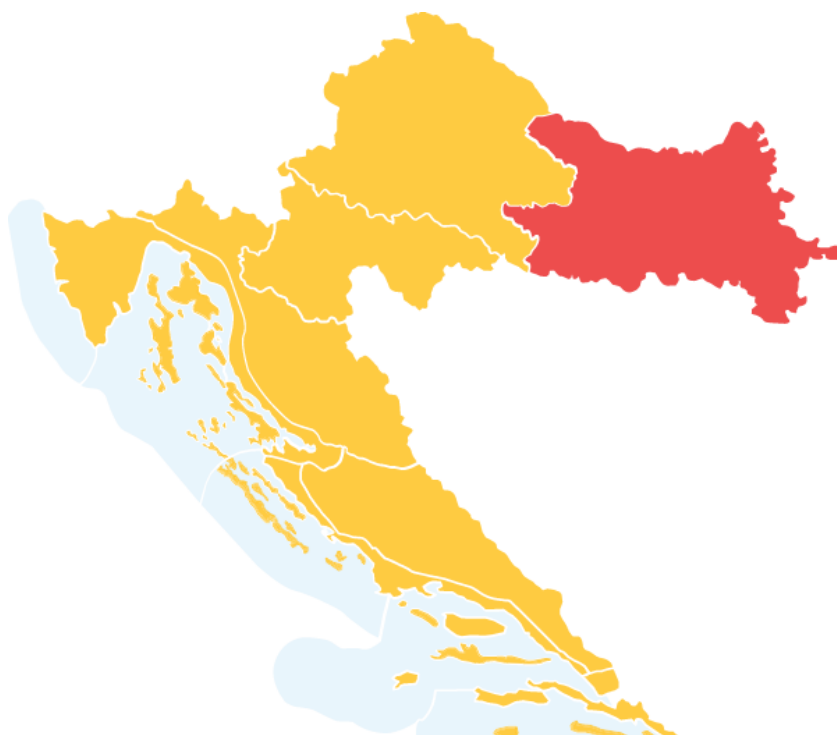
Osim romantične atmosfere, Baranja je puna mitova i legendi. Mit o osmanlijskom blagu: u blizini Dragojlovog brijega kod Jasenovca Osmanlije su zakopali dragocjenosti koje su pokrali na ovom području. Konstantno su se vraćali po ukradene stvari, no nikad ništa nisu odnosili sa sobom. Tamo gdje su „zakopali blago“ stavili su vrata koja su u podne izložena suncu. Legenda kaže da se uvijek zbivalo nešto loše onima koji su pokušavali pronaći vrata. Samim time, ne zna se kad je zadnji put netko pokušao provaliti. Nastavak legende povezuje se s vojnikom koji se vratio s ratišta tijekom Prvog svjetskog rata i tražio zakopano blago. Nakon Drugog svjetskog rata to je područje bilo zabranjeno. Sama ta činjenica navela je stanovnike da povjeruju u tu legendu.

Mit o Crkvi sv. Petra i Pavla kod Topolja: crkvu je dao izgraditi Eugen Savojski. S obzirom na to da se tornja crkve tri puta urušio tijekom gradnje odustali su od njezina dovršetka. Crkva se nalazi na mjestu turskog groblja. Na istom onom mjestu gdje je 1687. Eugen Savojski pokorio vojsku Kara Mustafa-paše. Stanovnici navode da je upravo to razlog zbog kojeg toranj s križem nikada nije mogao opstati.

Ostali mitovi u Baranji odnose se na mit o vještici gnijezdu kod Branjina Vrh, mit o silueti djeteta u Kozarcu ili mit o Crvenoj Marti.

3.4. Turizam i kultura Slavonije

Slavonija je povijesna regija u istočnoj Hrvatskoj. Leži između rijeke Drave na sjeveru, Save na jugu, planine Papuk na zapadu i Dunava na istoku. Slavonija je glavna žitnica i poljoprivredno najrazvijeniji dio Hrvatske. Na poljoprivrednim površinama uzgajaju se većinom žitarice (pšenica i kukuruz), industrijsko bilje (šećerna repa, uljarice, krmno bilje i duhan), te u nešto manjoj mjeri voće (jabuke, kruške, šljive). U istočnom dijelu razvijeno je i vinogradarstvo. U stočarskoj proizvodnji prevladava govedarstvo i svinjogojstvo. Razvijeno je i ribnjačarstvo.

Slika 6. Slavonija

Izvor: www.baranja.info

Slavonske šume osiguravaju važan izvor drvne građe (posebno visokokvalitetni hrast lužnjak). Iskorištavanje šuma koje je započelo još sredinom 19. stoljeća, i danas je vrlo aktivno, ali zbog nerazvijenosti procesa obrade, ne predstavlja posebno isplativu gospodarsku granu. Slavoniju okružuju tri rijeke Sava, Drava i Dunav tvoreći prostor iznimne ljepote s bogatim šumama, pašnjacima i brežuljcima. U Slavoniji su mnogi dvorci i

ljetnikovci koji su nekad pripadali bogatim obiteljima, te daju posebnu čar tom dijelu Hrvatske.

U okviru postojećih operativnih programa i Programa ruralnog razvoja u financijskom razdoblju 2014. – 2020. osigurana su sredstva za poduzetništvo, poljoprivredu, obrazovanje, zdravstvo, istraživanje i razvoj, vodoopskrbu i odvodnju, kulturnu i prirodnu baštinu, sektor prometa, unutarnje plovne puteve i energetiku.

Uvođenjem jedinstvenog razvojnog projekta omogućen je usmjereniji pristup korištenju sredstava EU fondova kako bi se na području slavonskih županija osigurala što veća apsorpcija EU sredstava i znatno ojačali kapaciteti dionika na razini lokalne i područne samouprave za pripremu i provedbu projekata u ovom financijskom razdoblju.

Iako se turizam u Slavoniji razvija mnogo sporije nego u ostatku Hrvatske, svi pokazatelji govore da su se Slavonija i Baranja počele promatrati kao turistički potencijali. Pokrenut je čitav niz zanimljivih projekata koji Slavoncima omogućuju da ostanu raditi kod kuće. Za razliku od obale koja ima stoljetnu tradiciju turizma, Slavonija kreće zapravo ispočetka, što može biti i prednost.

To je područje bogato tradicijom i zanimljivim događajima, a veoma je poznato po odličnim vinima i gastronomiji. Slavonija je regija bogata termalnim lječilištima kao što su Bizovačke i Daruvarske toplice koje uz zdravstvene i rekreativne sadržaje nude mogućnosti održavanja svečanosti. Također bogata je vinogradima, a najpoznatiji su oni u Kutjevu gdje se u starim podrumima može probati vrhunsko kutjevačko vino uključujući neke vrijedne i arhivske lokalne sorte.

Slika 7. Bizovačke toplice

Izvor: Bizovačke toplice.hr

U Slavoniji se nastoji očuvati što više narodnih običaja i tradicija. Običaji su znatno oslonjeni na tradiciju. Tradicija je širenje usmenog znanja, vještina, ponašanja i običaja unutar jedne kulture ili skupine ljudi. Tradicijom se nastoje sačuvati kultura i običaji. Neki od tradicionalnih godišnjih običaja u Slavoniji su: tradicionalne poklade, tradicionalno kolinje, žetva i vršidba.

Također postoje i zanimljive legende. Ljubavna je priča između Tereze Kurjaković iz Cernika i elegantnog carskog časnika Otta Krifkea iz Beča, koja je prkosila običajima i nezaustavljivoj tradiciji vremena koji su zahtijevali brak s pripadnicima istog staleža. Počinje kada je mladi časnik Otto početkom 20. stoljeća premješten iz okupirane Bosne u Novu Gradišku. Dolazak u slavonski graničarski grad bio je za njega veliko olakšanje. Jednog nedjeljnog jutra prošetao je parkom u Novoj Gradiški i slušao koncert carske pukovnijske glazbe. Odjednom je primijetio mladu, lijepu djevojku koja hoda prema crkvi. Otto se iznenadio njezinom ljepotu i prišao joj i pitao je odakle dolazi te kako se zove. Zbunjena i pomalo uplašena neočekivanim susretom, odgovorila je da se zove Tereza i da je iz obližnjeg Cernika. Bila je to ljubav na prvi pogled, ali to ne bi bilo moguće bez poteškoća s kojima su se uskoro susreli. Sljedeće je nedjelje Otto ponovno sreo Terezu i priznao svoju ljubav prema njoj. Rekao joj je da ne može više živjeti bez nje i predložio joj je, neočekivano, da se uda za njega. Tereza je brzo i kratko odbila s riječima da ne može voljeti muškarca kojeg ne poznaje, stranca. Riječ o ljubavi Otta i Tereze dosegla je najviše bečke dvorske

krugove, koji su se zlonamjerno složili da brak treba spriječiti. Otto je bio pripadnik višeg staleža i njegov brak s provincijalkom bio je nepoželjan. Na zahtjev zlobnih dvorjana car je odveo mladog časnika u daleki Kotor, a tijekom tog razdoblja Tereza odrasta u prelijepu djevojku i uglednu bečku ženu, čije je obrazovanje preuzela Ottova teta Hilda. Odmah nakon vjenčanja, Otto i Tereza vratili su se u Beč, gdje je cernička ljepotica ubrzo postala najpoznatija kozmetičarka. Ubrzo je postala poznata po kozmetičkim kremama koje je sama napravila. Posljednjih dana Prvog svjetskog rata Beč više nije bio centar velike monarhije. Tereza i Otto vratili su se u Cernik i sa sobom donijeli mali bečki šarm i stil života koji je ubrzo postao poznat u Zagrebu. Živjeli su sretno, sve dok Otto nije umro desetljećima kasnije. Tereza je umrla tri godine poslije njega, a novine su izvijestile da je Tereza bila ljepotica Cernika koje se nije stidjeo niti Beč. Pokopani su jedan pored drugog na groblju u Cerniku. Njihova velika i sretna ljubav odmah nakon smrti Otta i Tereze postala je legenda oko područja Cernika.

4. ZAKLJUČAK

Turizam u svijetu pa tako i u Hrvatskoj odavno više nije samo sunce i more sve je više turista koji traže individualni pristup prilagođen vlastitim interesima. Slavonija i Baranja su destinacije koje imaju i što ponuditi bilo da se radi o turistima željnim gastronomskih užitaka, netaknute prirode, adrenalina, kulturnih znamenitosti ili zdravstvenog turizma.

Ruralni turizam je značajan i za vrednovanje i očuvanje lokalne baštine, kulture i prirodnih znamenitosti. Kulturna baština ruralnih područja predstavlja neprocjenjiv potencijal za jedinstveni razvoj i povećanje atraktivnosti područja. Njihova obnova po modelu uključivosti lokalnog stanovništva i lokalne ruralne zajednice mogu doprinijeti atraktivnim sadržajima na principu održivog i odgovornog upravljanja i komercijalizacije.

U procesu revitalizacije zajednica u udaljenim destinacijama, kulturni turizam mora poticati kvalitetnu interakciju, umrežavanje i socijalnu koheziju ranjivih skupina. Većina hrvatskih ruralnih područja suočava se s istim ekonomskim, socijalnim i ekološkim problemima, što rezultira nezaposlenošću, depopulacijom, marginalizacijom ili gubitkom kulturne, biološke i krajobrazne raznolikosti. U većini slučajeva ugrožena je materijalna i nematerijalna prirodna i kulturna baština. Istodobno, neka ruralna područja uspijevaju srušiti ove uvjete razvijanjem uspješnih strategija regeneracije vođene baštinom. Ruralna područja bila su u nepovoljnom položaju u pogledu prilika za ekonomski razvoj i prosperitet.

Danas ruralni turizam u Hrvatskoj ima osobitu važnost, jer je jedna od njegovih ključnih uloga očuvanje tradicije na način da kreativno koristi ruralnu baštinu. Ruralna baština je jednako vrijedan dio hrvatske kulturne baštine i posljednjih godina u Hrvatskoj se o njoj pojačano skrbi i brine za njezinu obnovu.

Bogatstvo raznolikosti želi se obnoviti i prenijeti budućim generacijama da sačuvaju i prenose sa koljena na koljeno tradicije i običaje kulturne baštine Slavonije i Baranje.

5. POPIS LITERATURE

1. Knežević, A. (1990.): Šokački stanovi, Županja : Hrvatska demokratska zajednica, 1990
2. Nikolić, I., Sekulić, A. (2006.) : Zbornik Urbani Šokci, Radovi s međunarodnog okruglog stola 2006., Matica hrvatska, Ogranak : Šokačka grana, Osijek, 28. travnja 2006.
3. Katica, D., Kušen, E., Sudarić, T., Tubić, D. (2021.) : Istraživanje : KULTURNE RUTE – inovativni alat u razvoju i povećavanju atraktivnosti ruralnog područja, Ars kopija d.o.o., Zagreb
4. <https://tzbaranje.hr/> (5. kolovoz)
5. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=5822> (1. kolovoz)
6. <https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=56610> (5. kolovoz)
7. <https://croatia.hr/hr-HR/Odredista/Regije/Turisticki-klaster/Slavonija> (29. srpanj)